
Informe sobre toponímia i identitat

Autor: Comissió de les Arts

Coordinadors: Jesús Huguet

Aprovació: Ple de 22 de juliol de 2009

---

1. La toponímia com a element identitari:

La identitat d'un país, d'un poble, d'una comunitat, es fixa per algunes manifestacions, esdeveniments i creences que eixe mateix poble ha generat al llarg de la seua història. La toponímia com a estudi de l'origen i el significat dels noms dels llocs és un d'aquells elements transcendents per a consolidar eixa identitat, perquè respon a una tradició heretada i constitueix una memòria col·lectiva imprescindible per a enfortir els llaços d'unió.

Conèixer i difondre la toponímia pot orientar les noves generacions en la recerca de la identitat, valorant l'entorn en el que viuen gràcies a un coneixement profund del propi patrimoni cultural. Però també refermar l'estima de les generacions anteriors, en veure valorats els sentiments i coneixements populars.

En el món actual, on la globalització no solament planteja unitats de característiques mercantils sinó també de pretensions transculturalitzadores, es fa més necessària que mai la preservació dels fonaments de la cultura popular. El nom d'un lloc és al mateix temps propietat de tots i de ningú; si cal parlar de propietats caldrà que ens referim a la memòria col·lectiva perquè el nom és utilitzat pels usuaris com un préstec, un préstec, això sí, que conjumina les variants històriques i socials de l'objecte del préstec. Com deia Dorion¹ *"En definitiva, el nom del lloc és abans que qualsevol altra cosa una forma de comunicació i un testimoni de les seues transformacions i de tot allò que eixes transformacions testifiquen"*.

El nom de l'espai on es viu, la muntanya que veus cada dia, el riu del teu poble, l'ermita al cim d'un turó, forma igualment part de la quotidianeïtat de les persones. La toponímia representa una aproximació reflexiva de l'home a la natura i la història, la qual cosa ofereix innumbrables beneficis pràctics, entre els quals caldrà assenyalar el corresponent al desenvolupament de la identitat cultural, per això la necessitat de considerar-la com un bé patrimonial i la necessitat de protecció, defensa i divulgació.

---

¹ Dorion, Henri. Conferència pronunciada en la Universitat Laval de Quebec, 1989.

L'aprofitament i explotació de la informació toponímica és un clar exemple de desenrotllament sostenible com ho és la conveniència de perpetuar per al gaudi de les generacions futures eixe patrimoni. Patrimoni que, heretat o no, ha sorgit de determinades situacions naturals, econòmiques i socials concretes.

El coneixement de la toponímia permet un acostament a la història però també a la formació de valors, a desenvolupar altres sentits en la vida de les persones, a desenvolupar el sentit de la identitat i pertinença; per tot això hem d'assumir que la toponímia és part essencial de la cultura d'un poble.

2. La toponímia com a camp de coneixement:

a) Naturalesa interdisciplinària

Els especialistes, en tractar el tema de la toponímia com a camp de coneixement, parlen de la seua naturalesa interdisciplinària i especifiquen diversos estadis d'eixe coneixement:

- a.1. La història dels grups humans que tingueren relació amb el lloc.
- a.2. Les particularitats naturals.
- a.3. Les característiques socials del grup que ha encunyat el nom.
- a.4. El vincle natural material existent entre la comunitat i el medi.
- a.5. Anomenar un lloc no és més que escollir un signe que permet localitzar i identificar en l'espai un determinat lloc.
- a.6. Però el signe toponímic, primer oral i després escrit, és una mostra de la percepció d'afecte, estima, possessió, por, respecte, alegria, ...entre qui dóna nom i el lloc nominat.

La correspondència entre toponímia i patrimoni cultural, per tant, està motivada per la pròpia necessitat de coneixement dels individus. Tant per aquells requisits de caire mediambiental (l'evolució, la significació atorgada als fenòmens ambientals, els fets agraris, etc...) com dels sociològics (esdeveniments històrics, lingüístics, costumari, etc...). Són les persones qui ha de responsabilitzar-se de no desfer o dividir les obres, físiques o no, que han de perviure a la mort o destrucció, siguen monuments, cerimònies, músiques, obres literàries o els noms que atresora la humanitat perquè els pertanyen i els identifiquen.

b) Potencial educatiu

La importància dels topònims ha d'orientar els processos educatius per tal d'aconseguir una concepció integral i objectiva de la persona. En eixe sentit podríem esmentar tres grans grups que configuren un itinerari formatiu interessant però també convenient:

b.1. Natura. Sens dubte, i no solament en l'estricta vessant local o regional, la toponímia ha de propiciar l'acostament a la natura tant en aspectes mediambientals com de flora, fauna, paisatge,..... . Quan una zona rep el nom de *Mas del Garrofer* o *Serra Cremada* estem afirmant l'existència d'una determinada producció (potser ja històrica o encara vigent, però sempre real) o manifestant els efectes que el desinterès o malícia humana ha propiciat al medi.

Quan parlem de la *Serra de les Agulles* o del *Barranc de les Anguiles* no solament descrivim un fenomen orogràfic o l'existència a l'aigua d'una espècie determinada, sinó que remarquem l'efecte visual i sentimental que aquell fenomen exerceix sobre la població o la incidència socioeconòmica que l'espècie ha tingut entre els veïns.

b.2. Història. Gràcies a la toponímia podem encara entendre i comprendre la història en moltes ocasions. La voràgine constructiva (destructora) del món (almenys del nostre món) ha incidit tan fortament sobre l'orografia que pàgines històriques són d'impossible recuperació d'acord amb la situació real dels llocs. El roderisme del segle XIX a les comarques centrals valencianes no s'explicaria donada l'actual situació viària (per altra part, xarxa de comunicacions imprescindible per a les necessitats del moment), però la toponímia conserva, per exemple, expressions com *Port de Càrcer* que ens permet assabentar-nos d'uns fets que sense aquella definició resultarien incomprendibles.

Un altre exemple: la conquesta jaumina de València. Desapareguts els turons que tancaven del Puig als aiguamolls els camins a la capital resulta difícil valorar la decisiva Batalla del Puig. Només topònims com el *Castell de la Patà* facilita valorar un fet tan transcendent de la nostra història.

b.3. Activitats econòmiques. La multitud de llocs i espais batejats, amb el patronímic corresponent, com *moli*, *escorxador*, *tinys...*, ens recorda la importància d'unes activitats socioeconòmiques que expliquen arrels de l'economia present o almenys produccions ancestrals dels llocs. En qualsevol cas sempre ens mostren la transcendència econòmica que va unida al nom.

c) Llengua, toponímia i idiosincràsia

En una societat amb dos o més llengües la toponímia encara presenta unes característiques cognitives tan rellevants com les anteriors. No solament marquen unes fronteres lingüístiques, en ocasions diferents a les existents ara, sinó la confluència i aportacions d'una llengua a l'altra o altres.

L'*Alterón de las Polseras* és una partida situada en el terme d'Alzira però ja en els límits del de Tous. Allí, tradicionalment, la llengua emprada ha estat el castellà (variant dialectal de Tous). La barreja semàntica i fònica valencià-castellà explica més que qualsevol tractat sociològic la situació de doble influència lingüística i, potser, social. Intentar valencianitzar la partida amb un hipotètic *l'Alter de les Polsegueres* o castellanitzar-lo amb un *Altozano* o *Alto de las Polvaredas* simplement semblaria ridícul al veïnatge a més de ser un atemptat a la convivència i conjuminació lingüística.

Però el més interessant en el tema del plurilingüisme és, sens dubte, les traduccions imposades des d'un oficialisme incompreensible per a la gent siga el que siga el seu idioma matern.

Sense eixir de l'àrea geogràfica de l'exemple anterior m'agradaria assenyalar que junt a la partida esmentada es troba el *Pla de Cristòfol*, així anomenat tant per la gent de Tous (castellanoparlants) com per la d'Alberic (valencianoparlants i terme municipal al qual pertany la major part de la partida). Ara rep el nom oficial (?) d'*Urbanización San Cristóbal*.

La qüestió lingüística no solament influeix en les traduccions imposades, també molt sovint en la pudicícia i cursileria dels poders amb competència en el tema. *El Mas de la Barragana* ha esdevingut *El Mas de la Mujer* amb la qual cosa no solament es fa un greuge a les dones (equiparar dona i barragana ja és prou greu) sinó que se silencia una paraula clàssica castellana.

Hem citat en alguna ocasió que les muntanyes conegudes per *Las Tetas* les hem vistes nominades com *Los Pechos*. Només des de la cursileria més melindrosa pot intentar-se fer sinònimes ambdues expressions. És inimaginable que *Els Collons del Montgó* puguen transformar-se en *Els Testicles del Montgó*. Inimaginable i absurd.

La idiosincràsia d'un poble també es manifesta en les formes orals o escrites que sovint són contradictòries amb la normativa oficial de la llengua emprada. Però no podem contemplar eixa alteració com una forma incorrecta gramatical sinó com la manera tradicional d'expressar-se. Per això l'intent dels puristes, que en ocasions tracten de "corregir" les enunciacions populars, són una mena d'intromissió, a més d'una forma inquisitorial d'entendre els usos lingüístics. Perquè les variants dialectals són tan vàlides en l'ús quotidià d'una llengua (i demostratives de la seua vitalitat) com els parlars acadèmics en aquelles manifestacions de caire popular. Que *La Baixà dels Sants* d'Alberic o *La Matxà de les Useres* incorporaren al

substantiu la terminació *ada* ni podria ser assumible pels usuaris ni gramaticalment tindria cap importància.

Conclusions

1. El Consell Valencià de Cultura, conscient de la importància que la toponímia valenciana té com a signe d'identitat i com patrimoni, vol manifestar el seu interès per la recuperació en alguns casos i el manteniment en altres dels noms propis dels indrets de tot el territori valencià.

2. Per això recomana a totes les administracions públiques, i als organismes amb competència sobre el tema, una atenció especial per a dignificar els noms dels nostres accidents geogràfics i/o urbans, bé retornant-los el nom propi o bé retolant els espais de forma correcta i coherent amb la història i amb el sentiment popular.

3. Este informe serà elevat a la Conselleria de Cultura i Esport; a la Conselleria de Medi Ambient, Aigua, Urbanisme i Habitatge; a la Conselleria d'Infraestructures i Transport; a la Conselleria d'Educació; a l'Acadèmia Valenciana de la Llengua; a les Diputacions Provincials d'Alacant, Castelló i València; a la Federació Valenciana de Municipis i Províncies; i a totes aquelles institucions i associacions que el sol·liciten.